

1194

613.8

Q-43

2002

2010

613.89

2-43

ԹԵԳԻՍ ԶԵՔԵՐԵԱՆՑ

ԱՄՈՒՍՆԵԿԱՆ

ԱՌՈՂՋԵՊԸՀՈՒԹԻՒՆ

(Արտատպւած «ԱՌՈՒՐՃ» ամսագրից)

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան Գ. Ռօտինեանցի

Типогр. М. Д. Ротина Гол. пр. д № 41.

1897

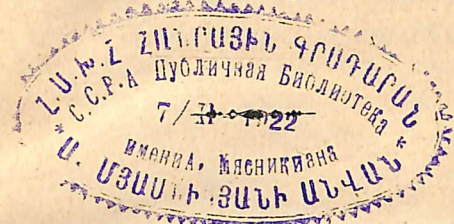

ԲԺ. ԹԵԴԻՍ ՋԵԶԵՐԵՆՑ

613.8
9-43

610
82-24

ԱՄՈՒՍՆԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

(Արտատպած «ՍՈՒՐՃ» ամսագրից)

Врачъ Т. Зехарянъ

Гигіена брака

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան Մ. Դ. Ռոտինիանցի

Твпогр. М. Д. Ротинианца, Гол. пр. д. № 41.

1897

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 2-го Января, 1897 г.

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ամուսնութեան նպատակը գիտութեան տեսակէտից:—Ժամանակակից հասարակութեան հայեացքը ամուսնութեան վրայ:—Առդջապահական պայմանների նշանակութիւնը ամուսնութեան խնդրում:—Ամուսնացողների հասակը:—Վաղաժամ ամուսնութիւն: Տարաժամ ամուսնութիւն:—Ամուսինների հասակի համապատասխանութիւնը:—Արիւնական ամուսնութիւն:—Հասի եւ հիասի խնդիրը:—Խնամական եւ հոգեւոր ազդակցութեան նշանակութիւնը ամուսնութեան խնդրում:—Ամուսնացողների առողջութեան վիճակը:—ձւերը, գինեւորութիւնը, սիֆիլիսը, ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւնները եւ նրանց ազդեցութիւնը ամուսինների եւ սերնդի վրայ:—Սէրը իբրեւ ամուսնական առողջապահութեան պայմաններից մէկը:

Ա.

Գիտութեան համար ամուսնութիւնը միայն մի նպատակ ունի. և այդ նպատակն է պահպանել սերնդի զոյութիւնը երկու տարբեր սեռերի միաւորութեան միջոցով: Այդ նպատակը կարող է իրագործուել միայն այն ժամանակ, երբ ամուսինները ընդունակ են ոչ միայն որդեծնութեան այլ և առողջ ու զօրաւոր սերունդ առաջացնելու: Գիտութեան այդ պահանջը ընդհանուր է ոչ միայն բոլոր ազգերի և բոլոր ժամանակների համար, այլ նաև բոլոր կենդանական և բուսական տեսակների համար: Այդ պա-

հանջը նոյն իսկ բնութեան պահանջն է և նրա անխախտելի օրէնքներից մէկն: Ամեն մի ամուսնութիւն, որ անընդունակ է որդեծնութեան և կամ որից կարող է միմիայն թոյլ և հիւանդոտ սերունդ առաջանալ, անհամապատասխան է այն ընդհանուր բնական օրէնքին, որը ձգտում է պահպանել սերնդի անընդհատ շարունակութիւնը: Այդպիսի ամուսնութիւնը գիտութեան տեսակէտից պէտք է համարել անխորհուրդ և ապօրինի:

Բնութեան օրէնքներից ոչ մէկն այնպէս ոտնակոխ չէ եղել ժամանակակից հասարակութեան մէջ ինչպէս ամուսնութիւնը: Մեծամասնութեան համար ամուսնութիւնը դարձել է միայն անձնական հաճոյքի, վաւաշոտութեան խնդիր. շատերի համար նա միայն մի միջոց է անձնական ստոր շահերի, կարիերայի և ուրիշ այդ տեսակ նպատակների հասնելու համար: Սերնդի հարցը ամենից քիչ տեղ է բռնում ժամանակակից ամուսնութեան խնդրում: Փեսայի և հարսնացուի ընտրութիւնը կատարւում է աչքի առաջ ունենալով ոչ թէ նրանց մարմնական և հոգեկան կարողութիւնները, նրանց առողջութիւնը, նրանց որդեծնութեան ընդունակութիւնը, այլ ամենից առաջ նրանց նիւթական կարողութիւնը, ծագումը, պաշտօնը և ուրիշ այդ տեսակ խնդիրներ: Այդպիսի ընտրողութեան հետեանքը լինում է այն, որ ամուսնութիւնը կորցնում է իւր բարձր նշանակութիւնը և, փոխանակ նպաստելու սերնդի բազ-

մանալուն և ուժեղանալուն, ընդհակառէ նպաստում է նորա թուլանալուն և անընդհատ սպառման: Ժամանակակից ազգերը, ասում է Սպենսերը, աւելի շատ են մտածում խոզերի սերունդը բազմացնելու և ազնւացնելու մասին, քան թէ մարդկային սերունդը: Նրանք կատարելագործում են մեքենաները, ազնւացնում են գետնախնձորը, զուգաւորելով եզների և ձիերի ազնիւ տեսակները առաջացնում են կենդանիների ընտիր սերունդներ, և միևնոյն ժամանակ բոլորովին անուշադիր են թողնում մարդկային սերունդը: Եւ այդ անուշադրութեան հետեանքը լինում է ազգերի աստիճանաբար նւազումը, նրա մարմնական և հոգեկան կարողութիւնների անկումը:

Եկեղեցին և պետական օրէնսդրութիւնը վերցնելով ամուսնական խնդիրը իրանց իրաւասութեան տակ և ենթարկելով այդ խնդիրը այլ և այլ պահանջների, միևնոյն ժամանակ շատ քիչ ուշադրութիւն են դարձրել այն պահանջների վրայ, որոնք վերաբերում են ամուսնական առողջապահութեան: Մինչդեռ նոյն իսկ պետութեան շահերը պահանջում են, որ ամուսնութիւնը ամենից առաջ ընդունակ լինի պատրաստել պետութեան համար առողջ և ուժեղ քաղաքացիներ: Սերնդի խնդիրը չէ վերաբերում միմիայն ամուսնիներին այլ և հասարակութեան, այլ և ամբողջ պետութեան: Առանձին առանձին անհատների կարողութիւնից է կախած հասարակութեան կարողութիւնը. եթէ այդ

անհատները զօրաւոր և առողջ են՝ զօրաւոր և առողջ է նաև ամբողջ հասարակութիւնը. և միմիայն այդ տեսակ հասարակութիւնը կարող է աճել և զարգանալ: Հասարակական առողջութիւնը, ասում է լորդ Բիկոնսֆիլդը 1895 թին իւր պարլամենտական ճառի մէջ, ազգերի երջանկութեան և պետութիւնների զօրաւորութեան հիմքն է. ամեն մի տէրութեան ամենագլխաւոր և առաջին հոգսը պէտք է լինի հասարակութեան առողջութիւնը: Առանց հասարակական առողջութեան չկայ հասարակական երջանկութիւն: Ազգերի քաղաքական և տնտեսական բարօրութիւնը կախած է առողջ բանւորներից և առողջ զինւորներից: Առողջութիւնը ազգերի և պետութիւնների զոյութեան և զարգացման առաջին պայմանն է:

Եւ որովհետեւ առողջ սերունդ կարող է առաջանալ միմիայն այն ամուսնութիւններից, որոնք համապատասխան են առողջապահութեան պահանջներին, այդ պատճառով ոչ միայն ցանկալի, այլ նաև անհրաժեշտ է, որ ամուսնական խնդրում եկեղեցին և պետական օրէնսդրութիւնը ղեկավարեն առողջապահութեան մշակած ցուցմունքներով: Այն ժամանակ եկեղեցու և պետական օրէնսդրութեան սահմանած օրէնքները հաստատուած կը լինեն ամուր հիմքերի վրայ և տեղիք չեն տալ այն բազմաթիւ տարաձայնութիւններին ու կամայականութիւններին,

որոնց ենթակայ է ամուսնութեան խնդիրը բոլոր ազգերի և բոլոր դաւանութիւնների մէջ:

Վերջին ժամանակ արեւմտեան ազգերի մէջ արդէն նկատելի է մի զօրաւոր շարժում, որը ձգտում է ամուսնական խնդիրը հիմնել գլխաւորապէս առողջապահութեան պահանջների վրայ: Պարիզում գումարւած միջազգային ժողովը, որ տեղի ունեցաւ այս 1896 թ. սկզբներին և որի նպատակն էր կանանց իրաւունքների պաշտպանութիւնը, ի միջի այլոց վճռեց առաջարկել բոլոր ընտանիքներին, որոնց մէջ գտնոււմ են հարսնացու օրիորդներ, որ պահանջեն փեսայացուններից առողջութեան վկայագիր: Այդ վճռի նպատակն է արգելք լինել զանազան հիւանդութիւնների և մանաւանդ վնասական և հոգեկան հիւանդութիւնների տարածման:

Ամերիկացի Connecticut նահանգում արդէն օրէնք է հաստատուած, որ արգելում է ջղային և հոգեկան հիւանդներին ոչ միայն ամուսնանալ այլ և սեռական յարաբերութիւն ունենալ: Այդ օրէնքի դէմ մեղանշողները ենթարկոււմ են երեք տարի ժամանակով բանտարկութեան, իսկ այդ տեսակ ամուսնութիւններին նպաստողները 1000 դոլլարից ոչ պակաս տուգանքի և կամ նոյնպէս բանտարկութեան մի տարի ժամանակով:

Այդ օրինակները ցոյց են տալիս, որ կամաց-կամաց մօտենում է այն ժամանակը, երբ բժշկականութիւնը և առողջապահութիւնը սկսում են

արդէն տարածել իրենց պահանջները ամուսնական խնդրի վրայ, որը մինչև այսօր ամբողջապէս կախաւած էր պետական օրէնսդրութեան, եկեղեցու և ժողովրդական աւանդութիւնների իրաւասութիւնից։

Եւ իսկապէս շատ տարօրինակ և զարմանալի է որ այն ժամանակ, երբ նիւթական կարողութիւնը, ծագումը, աստիճանը, դէմքի գեղեցկութիւնը և մինչև անգամ խօսելը, պարելը և ուրիշ այդպիսի յատկութիւնները ահապին դեր են կատարում ամուսնութեան խնդրում, միւս կողմից ընտանեկան կեանքի առողջապահական պայմանները, ամուսնացողների ֆիզիկական և հոգեկան յատկութիւնները կամ բոլորովին ուշադրութեան չեն առնուում և կամ շատ քիչ նշանակութիւն են տալիս նրանց։ Մինչդեռ այդ վերջին պայմանները ամենագլխաւոր հիմքն են կազմում ընտանեկան երջանկութեան և բախտաւորութեան։ Պրոֆէսոր Ռիբբինգի ասելով, ընդհանրապէս պայմանների բացակայութեան շնորհիւ, այն ժամանակ ոչ մի եկեղեցական և ոչ մի օրէնսդրական միջամտութիւն չէ կարող վերականգնել այդ խախտած երջանկութիւնը։ Համոզւելու համար թէ ինչքան խորին ճշմարտութիւն է պարունակւած այդ խօսքերի մէջ, բաւական է միայն մի հարեանցի ակնարկ ձգել ժամանակակից ընտանիքների վրայ, որտեղ այնպէս անխնայ կերպով ոտնակոխ են եղած առողջապահութեան պահանջները։

Ամեն մարդ, որ մոնում է ամուսնութեան լուծի տակ, պէտք է լաւ իմացած լինի, որ նա իւր վրայ առնում է որոշ պարտականութիւններ և որոշ պատասխանատուութիւն թէ՛ դէպի իւր ամուսինը, թէ՛ դէպի իւր սերունդը և թէ՛ դէպի հասարակութիւնը։ Այդ պարտականութիւնները նա կարող է բարեխղճութեամբ կատարել միայն այն ժամանակ, երբ ամուսնական ընտրութիւնը կատարւում է այն պահանջների համեմատ, որ մշակել է բժշկական գիտութիւնը ամուսնական խնդրի համար։ Հակառակ դէպքում նա մեղանշում է թէ իւր խելքի, թէ իւր զաւակների և թէ մարմնութեան առաջ։

Եկեղեցին և պետական օրէնսդրութիւնը, որոնք ամուսնութեան օրինաւորութեան համար անհրաժեշտ են համարում ծնընդական, ծառայութեան և ուրիշ տեսակ վկայականներ, ամենից առաջ և ամենից աւելի պէտք է պահանջեն ամուսնացողներից բժշկական վկայական—ընդունակ են արդեօք ամուսնացողները առողջ ընտանիք կազմելու, ընդունակ են որդեծնութեան, ընդունակ են հասարակութեան համար առողջ և օւժեղ անդամներ առաջացնելու։ Առանց այդ պայմանների ոչ մի ամուսնութիւն չպէտք է տեղի ունենայ, և եթէ տեղի է ունեցել, պէտք է իրաւունք տալ լուծելու։

Բժիշկ Պարզամինը զարմանալով է չիշում, որ այն ժամանակ, երբ մեր օրիորդները և երիտասարդները մի հատ կորսէտ կամ մի հատ գլխարկ ընտ-

բերու համար տաս անգամ քննում, դատում ու
կշռում են, միևնոյն ժամանակ անպիտի թեթե-
ութիւն են ցոյց տալիս ամուսնական ընտրութեան
խնդրում, որ մտածող մարդը մնում է շարած:
Այդ առաջանում է նրանից, որ ամուսնական առ-
ողջապահութեան գաղափարը դեռ շատ թույլ է մեր
մէջ: Ժամանակակից հասարակութիւնը սովորել է
նայել ամուսնութեան վրայ ինչպէս մի անձնական
հաճոյքի կամ շահասիրական խնդրի վրայ, և եկե-
ղեցական ու պետական օրէնքները ոչ միայն չեն դա-
տապարտում այդ հայեացքը, ոչ միայն արգելք
չեն լինում վնասակար ամուսնութիւնների կատար-
ւելուն, այլ շատ անգամ նաեւ ակամայ նպաստում
են նրանց գոյութեան: Այդպիսով, բացի նրանից,
որ խտրւում է ընտանեկան կեանքի բարօրու-
թիւնը, այլ և, ինչպէս ցոյց է տալիս գիտու-
թիւնը, մարդկային ցեղը սկսում է կամաց-կամաց
նւազել, թուլանալ, աստատուել և տեղի տալ
բիւրդեղիական այն անողոր օրէնքի առաջ, որը կոչ-
ւում է սերհատութիւն կամ վատասեռութիւն
(вырождение, dégénérescence ¹⁾):

¹⁾ Չպէտք է չփոթել իրար հետ այլասեռութիւն և վատա-
սեռութիւն բառերը, որոնք գիտութեան մէջ բոլորովին
տարբեր գաղափարներ են արտաբերում: Այլասեռութիւնը նշա-
նակում է կորցնել իւր ցեղական առանձնապատկութիւն-
ները և ստանալ մի ուրիշ ցեղի չատկութիւն. օրինակի
համար, գալլը զանազան հանգամանքների ազդեցութեան

Անցնենք այժմ ամուսնական առողջապահու-
թեան պայմաններին:

Բ.

Ամուսնութեան առաջին պայմանն է ամուս-
նացողների հասակը: Գիտութիւնը և վիճակագրա-
կան տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ հասակը
մեծ նշանակութիւն ունի թէ որդեծնութեան և
թէ ամուսինների ու նրանց զաւակների առողջու-

տակ կարող է ալլասեռել և դառնալ չուն. և ընդհա-
կառակը, չունը երկար ժամանակ ապրելով վաղրենի
գրութեան մէջ, մի քանի սերնդից չետու կարող է փոխ-
ւել և դառնալ գալլ. այդ կը լինի ալլասեռութիւն (пе-
рерождение). Ալլասեռութիւնը կարող է կատարւել ինչ-
պէս դէպի լաւը աջնպէս և դէպի վատը: Վատասեռու-
թիւնը ցոյց է տալիս տեղական չատկութիւնների վատ-
թարանալը, արատաւորւելը: Երբ մի կենդանի կամ
մի մարդ սերնդից սերունդ ժառանգաբար սկսում է թէ
Փիզիկապէս և թէ հոգեպէս թուլանալ և պակասաւոր-
ւել՝ այդ նշանակում է, որ նա վատասեռւում է (вы-
рождение). վատասեռութիւնը միշտ վերջանում է նորա-
նով, որ վերջ ի վերջու սերունդը անընդունակ է դառ-
նում որդեծնութեան և սպառւում է. սերնդի այդ աս-
տիճանաբար սպառումը կոչւում է սերհատութիւն (вы-
мирание): Գրականութեան մէջ շատ անգամ կամենալով
ցոյց տալ ժամանակակից սերնդի բարոյական ապակա-
նութիւնը՝ անւանում են նորան ալլասեռւած սերունդ.
այդ սխալ է. պէտք է ասել վատասեռւած սերունդ, վա-
տասեռւած անհատ, վատասեռող հասարակութիւն և այլն:

Թեան համար: Ձանազան ազդերի և զանազան դա-
ւանութիւնների մէջ գոյութիւն ունեն զանազան
օրէնքներ ամուսնութեան հասակի վերաբերու-
թեամբ: Ընդհանրապէս տաք երկրներում թոյլա-
տրւում է ամուսնանալ աւելի մատաղ հասակում:
Իսկ հիւսիսային ցուրտ երկրներում աւելի ուշ
հասակում: Այդպէս օրինակ, մինչդեռ Ռուսաստանի
հիւսիսային նահանգներում պետական օրէնսդրու-
թիւնը սահմանել է տղայի համար 18, իսկ աղջկայ
համար 16 տարի, Անդրկովկասի ժողովրդին թոյլա-
տրւում է ամուսնանալ 15 և 13 տարեկան հասակ-
ներում: Գերմանիայում պահանջւում է տղայի հա-
մար 19 տարի, աղջկայ համար 15: Աւստրիայում
տղայի համար 20, աղջկայ համար 16 տարի: Ֆրան-
սիայում տղայի համար 19: իսկ աղջկայ համար 15
տարի: Սպանիայում և Յունաստանում տղայի հա-
մար 14, իսկ աղջկայ համար 12 տարի: իսկ աւելի
ևս տաք երկրներում, օրինակի համար Հնդկաստա-
նում և Աֆրիկայում, թոյլատրւում է մինչև ան-
գամ 10—12 տարեկան տղաներին ամուսնանալ 8
տարեկան աղջկերանց հետ: Մեր եկեղեցու օրէնքով
թոյլատրւում է ամուսնանալ եթէ փեսան է մի՞
պակաս քան զորեքտասան ամն և հարսն զերկոտա-
սան: Բոլոր այդ հասակները, որոնք սահմանւած են
հարիւրաւոր տարիներ առաջ, միանգամայն անհա-
մապատասխան են գիտութեան պահանջներին: Բա-
րեբախտաբար համարեա ոչ մի տեղ չեն օգտուում

օրէնսդրութեան այդ իրաւունքներից և ժողովուրդը,
որ շատ անգամ բիւրոգիական խնդիրներում առաջ-
նորդւում է միմիայն իւր բնազդով, վաղուց ար-
դէն հասկացել է, որ օրէնքի որոշած հասակը բա-
ւարար չէ ամուսնութեան և սերնդի պահպանու-
թեան համար:

Վաղաժամ ամուսնութիւնը ամենից առաջ
գնասակար ազդեցութիւն է գործում նոյն իսկ
ամուսինների առողջութեան վրայ: Անչափահաս
ամուսինները աւելի շուտ են թառամում, աւելի
թոյլ են լինում և աւելի հեշտ են ենթարկւում
զանազան հիւանդութիւնների: Վիճակագրական տե-
ղեկութիւնները ապացուցանում են, որ 15—19
տարեկան հասակում մարդու գնացած կանանց մէջ
մեռնողների թիւը երկու անգամ աւելի է քան թէ
նոյն հասակի օրիորդների մէջ: Բժիշկ Բերտիլիոնի
վիճակագրութիւնը Ֆրանսիայի կանանց վերաբերու-
թեամբ ցոյց է տալիս, որ այն ժամանակ, երբ 20
տարեկանից յետոյ մարդու գնացած կանայք տալիս
են միայն 70/0 մահ, այդ հասակից առաջ ամուսնա-
ցողների մահը հասնում է մինչև 500/0: Միւս կող-
մից գիտութիւնը ապացուցանում է, որ օրէնքով
թոյլատրւած հասակում օրիորդները չեւ ևս ֆիզի-
կապէս բոլորովին անպատրաստ են այն ծանրութիւն-
ների համար, որոնք կապւած են յղութեան, որդե-
ծնութեան և արիւնտուութեան հետ: Այդ բոլորի
համար պահանջւում է որոշ չափի ֆիզիկական

(մարմնի) ոյժ, կազմաձքի ամրութիւն և ծննդական գործարանների յայտնի զարգացում, որոնք չեն կարող գոյութիւն ունենալ 12—14 տարեկան հասակում: Եթէ մինչև անգամ թոյլ տանք, որ հարկաւոր տարիներ առաջ մարդու ֆիզիկական զարգացումը աւելի վաղ էր կատարւում, այժմ, այնուամենայնիւ երբ կեանքի պայմանները խտացել են, երբ ժամանակակից կուլտուրան նշանաւոր կերպով յետաձգել է ֆիզիկական զարգացման ժամանակամիջոցը, վերոյիշեալ օրէնսդրութիւնները այլ ևս կորցնում են իրենց գոյութեան իրաւունքը: Բացի ֆիզիկական զարգացումից, ժամանակակից կեանքը պահանջում է նաև որոշ աստիճանի մտաւոր զարգացում, առանց որի չի կարող խօսք լինել ընտանեկան երջանկութեան մասին: Իսկ այդ զարգացումը նոյնպէս պահանջում է տարիներ, որոնց թիւը աւելի է քան այն հասակը, որ եկեղեցին և պետութիւնը թոյլատրում են ամուսնութեան համար:

Անչափահաս ամուսնութիւնը վնասակար է նաև տղամարդկանց առողջութեան համար: Ֆրանսիայում 10 տարւայ ընթացքում կատարած նկատողութիւնից երևում է, որ 15—21 տարեկան հասակում ամուսնացած հազար տղամարդից մեռնողների թիւը հասնում է 29 հոգու, մինչդեռ նոյն հասակի ամուսնից մեռնում են հազարից միայն 6 հոգի. մերիշ ֆրանսիացի պիտնական ապացուցանում է, որ 16—20 տարեկան հասակում ամուսնացածները ութ

անգամ աւելի մահ են տալիս, քան թէ նոյն հասակի ամուսնիները: Անգլիական 21—25 տարեկան հասակում ամուսնացածների մէջ մեռնողների թիւը աւելի նւազ է, քան ամուսնիների մէջ. սխաժ այդ հասակից ամուսնացածները աւելի քիչ են հիւանդանում և աւելի քիչ են մեռնում քան չամուսնացածները: Նոյնը ապացուցանում են նաև ուրիշ երկրներում կատարած վիճակագրական տեղեկութիւնները: Այդ տեղեկութիւններից պարզ երևում է, որ անչափահաս ամուսնիները մեռնում են նոյն չափով, ինչ չափով և ծերունիները:

Նչափահաս ամուսնիները մեռնում են գլխաւորապէս կազմաձքի ընդհանուր թուլութիւնից, որ անընդունակ է դարձնում նրանց դիմագրելու հիւանդութիւններին և մահւան. իսկ այդ թուլութիւնը հետևանք է վաղաժամ սեռական յարաբերութիւնների:

Ինչքան աւելի շուտ է սկսւում մարդու սեռական կեանքը, այնքան աւելի վաղ է սկսւում նաև կազմաձքի թառամումը. և թառամումը տեղի է ունենում ոչ միայն ֆիզիկական, այլ և մտաւորական կարողութիւնների կողմից: Դեռ ևս հին ժամանակներում յայտնի յոյն բժիշկ Արեթէոսը նկատել էր, որ «երիտասարդները, վաղաժամ սեռական ջարաբերութիւնների շնորհիւ, ստանում են ծերի կերպարանք, դեղնում են, դառնում են քնատ, ծոցը դանդաղկոտ, թուլամիտ և մինչև անգամ ապուշ»:

Նրանց մէջքը ծուռում է և թուլացած ոտները դըժ-
ւարութեամբ են կրում իրենց վրայ մարմնի ծան-
րութիւնը: Անգլիացի յայտնի փիլիսոփայ Բէկոնը
ասում է. «վաղահաս սեռական ջարաբերութիւնը,
երիտասարդ հասակում, դաւադրութիւն է ծերու-
թեան հասակի դէմ: Առաւօտեայ զարթու-
թիւնները շատ թանգ են նստում մեզ երեկոյեան պահին»:

Անժամանակ ամուսնութեան փլատակար ազդե-
ցութիւնը, բացի ամուսիններից, տարածւում է նաեւ
Նրանց սերնդի վրայ: Ամենից առաջ այդ ազդեցու-
թիւնը երևում է Նրանց ծննդական կարողութեան
մէջ: Անչափահաս ամուսինները մեծ մասամբ կամ
անընդունակ են լինում չղութեան և կամ շատ չա-
ճախ վիժում են: Նրանց սեռական անդամները դեռ
ևս հասած չլինելով կատարեալ զարգացման, շնորհիւ
անժամանակ սեռական ջարաբերութեան, ենթարկ-
ւում են զանազան հիւանդութիւնների, որոնք պատ-
ճառ են լինում ժամանակակոոր և կամ մշտնջենական
ամուսնութեան: Բացի սրանից, Նրանց կազմաւածքը, ինքը
դեռ ևս կարօտ լինելով զարգացման, չի կարող աւե-
լորդ հիւթ մատակարարել նոր էակ կազմակերպելու
համար: Եւ եթէ այդ տեսակ ամուսնութիւններից
ծնւում են զաւակներ, այդ զաւակները լինում են
մեծ մասամբ թոյլ, փոքրահասակ և հիւանդոտ: Ան-
չափահաս ամուսինների սերունդը շատ աւելի են-
թակայ է զանազան հիւանդութիւնների և մահաւան
քան թէ այն ծնողներինը, որոնք արդէն գտնւում

են Ֆիզիկական կատարեալ զարգացման աստիճանի
վրայ: Այս է պատճառը, որ միւսնոյն ծնողների զա-
ւակները շատ անգամ տարբերւում են մէկմէկուց
իրենց թէ Ֆիզիկական և թէ մտաւոր կարողու-
թիւններով: Անդրանիկ զաւակները, որոնց չղու-
թիւնը տեղի է ունեցել ծնողների անչափահաս
հասակում, մեծ մասամբ լինում են թոյլ, հիւան-
դոտ և շատ անգամ մեռնում են մանուկ հասա-
կում: Մինչդեռ միւսնոյն ծնողների յետագայ զա-
ւակները, որոնց չղութիւնը կատարել է ամուսին-
ների չափահաս հասակում, լինում են աւելի առ-
ողջ, աւելի զւարթ և աւելի ընդունակ գոյութեան
կռւի համար:

Ունդարացի գիտնական Կէրոշի վիճակագրու-
թիւնից երևում է, որ 20 տարեկանից պակաս հա-
սակ ունեցող մայրերի զաւակները տալիս են 22,
1⁰/10 մահ, մինչդեռ 20-ից մինչև 30 տարեկաններինը
տալիս են միմիայն 12,85⁰/10: Բացի սրանից, առա-
ջինների զաւակները թոքախտից մեռնում են երկու
անգամ աւելի, իսկ կազմաւածքի ընդհանուր թու-
լութիւնից երեք անգամ աւելի, քան թէ չափա-
հաս մայրերի զաւակները:

Այդ բանը աւելի պարզ նկատելի է կենդանի-
ների և բոյսերի մէջ: Անասնապահութեամբ պարա-
պողներին լաւ յայտնի է, որ անչափահաս անա-
սունների ձագերը լինում են աւելի թոյլ և աւելի
վտիտ. այդ պատճառով փորձառու գիւղատնտեսները

կովերի, ոչխարների, ձիերի և ուրիշ ընտանի կենդանիների անդրանիկ ձագերին երբեք չեն գործածում իրենց անասունների թիւը բազմացնելու համար. այդ անդրանիկները լաւ սերունդ առաջացնելու համար անհամապատասխան են գիւղատնտեսութեան պահանջներին: Յայտնի է նոյնպէս, որ մատղաշ հաւերի ձուն համարեա երկու անգամ աւելի փոքր է լինում, քան թէ չափահաս հաւինը: Նոյնն է նաև բուսական թաղաւորութեան մէջ: Այն բոյսերը, որոնք հէնց առաջին ամառը ծաղկում և պտուղ են բերում, սովորաբար նոյն տարին էլ չորանում են. ընդհակառակը այն ծառերը և թուփերը, որոնք սկսում են ծաղկել և պտղաբերել միայն մի որոշ հասակի հասնելուց յետոյ, շատ աւելի երկար են ապրում: Առհասարակ շուտ պտղաբերող բոյսերը չեն աճում, չեն զարգանում և աւելի վաղ են թառամում ու չորանում:

Գ.

Ուշ կամ տարաժամ ամուսնութիւնը նոյնպէս վատ է ազդում թէ ամուսնացողների և թէ նրանցից առաջացած սերնդի վրայ: Ինչպէս որ ծեր կենդանիները և կամ հին ծառերը չեն կարող ուժեղ ձագեր և խոշոր պտուղներ տալ, այնպէս և ծեր ամուսինները անընդունակ են առողջ և զօրաւոր սերունդ առաջացնել: Այդ տեսակ ամուսնութիւնները մեծ մասամբ կամ բոլորովին անզա-

ւակ են մնում և կամ նրանցից ծնւում են թոյլ, վտիտ և հիւանդոտ զաւակներ: Այս է պատճառը, որ միևնոյն ծնողներից առաջին զաւակները, որոնք ծնւած են նրանց ֆիզիկական զարգացման կատարեալ շրջանում, սովորաբար աւելի առողջ և աւելի զւարթ են լինում քան թէ ծնողների ծերութեան հասակում ծնւածները: Ուշ հասակում ծնւած երեսնները ենթակաջ են լինում անգլիական հիւանդութեան (ոսկորների ծռութիւն), գեղձախտի (ЗОЛОТЫХ), թոքախտի և շատ դանդաղ են զարգանում թէ ֆիզիկապէս և թէ մտաւորապէս: Եթեր ծնողների զաւակները, ասում է բժիշկ Լէւին, զուրկ են լինում իրենց հասակի թարմութիւնից և կայտառութիւնից և շատ յաճախ մեռնում են թոքախտից, թէև նրանց ծնողները ենթակաջ չեն այդ հիւանդութեան: Եւ եթէ այդ տեսակ զաւակները կենդանի են մնում, այսու ամենայնիւ, նրանց ֆիզիկական զարգացումը շատ դանդաղ է լինում և նրանք ենթարկւում են զանազան հիւանդութիւնների:

Բացի սրանից ամուսնական կեանքը շատ վատ է ներգործում տարաժամ ամուսնացողների առողջութեան վրայ: Հասակն անցկացրած տղամարդը առանց այն էլ ենթակաջ է լինում զանազան ֆիզիկական խանգարմունքների, որոնք մասամբ հետևանք են նախկին ամուրի կեանքի, մասամբ էլ նոյն իսկ ծերութեան հասակի: Հասակն անցկացրած աղջկա-

կազմաճքը ենթարկւած է ֆիզիկական այնպիսի փոփոխութիւնների, որ նրանք կամ բոլորովին անընդունակ են լինում ծննդաբերութեան կամ ծննդաբերութիւնը այնքան ծանր և դժւար է լինում, որ շատ անգամ նրանք զոհ են դառնում այդ բնական գործողութեան: Պրոֆէսոր Գորւիցի հաւաքած տեղեկութիւններից երևում է, որ ծննդաբերութիւնից մեռնող կանանց 35 տոկոսը միայն մեռնում է երիտասարդ հասակում, իսկ մնացած 65 տոկոսը վերաբերում է այն կանանց, որոնք առաջին անգամ ծննդաբերում են հասակն անցկացնելուցետոյ: Բացի սրանից, այդ տեսակ կանայք արդէն թառամած և երիտասարդական հիւթերը կորցրած լինելով՝ չեն կարող բաւականաչափ և թարմ կաթ արտադրել իրենց զաւակներին կերակրելու համար:

Այդպէս ուրեմն, ինչպէս վաղաժամ՝ այնպէս և տարաժամ ամուսնութիւնները միանգամայն անհամապատասխան են առողջապահութեան պահանջներին, որոնց նպատակն է նպաստել թէ ամուսինների և թէ նրանցից առաջացած սերնդի ֆիզիկական և հոգեկան բարգաւաճութեան:

Բացի այդ ամենից, առողջապահութիւնը պահանջում է, որ լինի համաչափութիւն ամուսնացողների հասակի մէջ: Յայտնի է, որ աղջկայ մարմնական զարգացումը աւելի շուտ է կատարւում, քան թէ տղայինը: Այդ պատճառով էլ համարեա բոլոր աղջերի մէջ ընդունւած է, որ փեսան մի քանի

տարով մեծ լինի հարսնացուից: Հասարակ ժողովրդի մէջ այդ տարբերութիւնը սովորաբար լինում է 2—3 տարի, իսկ կրթւած դասակարգի մէջ 5—10 տարի: Ֆիզիոլոգիական ֆակտերը ցոյց են տալիս, որ այդ բնական տարբերութիւնը օգուտ է թէ ամուսինների և թէ նրանց զաւակների առողջութեան համար: Բայց բոլորովին հակառակ ազդեցութիւն է ստացւում, երբ հասակների տարբերութիւնը այդ չափից վեր է: Դժբաղդաբար ոչ եկեղեցին և ոչ պետական օրէնսդրութիւնը չեն սահմանել ոչ մի կանոն ամուսինների հասակի համաչափութեան մասին: Եւ այդ է պատճառը, որ այդ կէտը ամենից աւելի դէպի չարն է գործադրւում: Ճշմարիտ է ժողովրդական աւանդութիւնը միշտ ծաղրով և նախատինքով է վերաբերւում դէպի անհամաչափ ամուսնութիւնները, բայց, չնայելով սրան, սակաւաթիւ չեն օրինակները, երբ 50—60 տարեկան տղամարդիկ պսակւում են 18—20 և մինչև անգամ աւելի ևս մատաղ հասակի աղջկերանց հետ: Պատահում են և հակառակ դէպքեր, երբ հասակն անցկացրած կանայք զնում են իրենցից տարիքով փոքր երիտասարդների, բայց այդ տեսակ դէպքեր համեմատաբար աւելի սակաւաթիւ են:

Անհամաչափ ամուսնութիւնը նոյնպէս շատ վատ է ազդում թէ ամուսինների և թէ նրանց զաւակների առողջութեան վրայ. և այդ ազդեցութիւնը նոյնչափ աւելի սաստիկ է, որչափ մեծ է

հասակների տարբերութիւնը: Մատաղահաս օրիորդը գնալով տարիքը անցկացրած տղամարդին, շատ շուտով կորցնում է իւր թարմութիւնը, զրկւում է մայր լինելու բարձր բաւականութիւնից և ենթարկւում է զանազան ջղային և ուրիշ հիւանդութիւնների: Սորա պատճառը մասամբ այն է, որ այդպիսի դէպքերում կինը զզւանքով և տհաճութեամբ է անձնատուր լինում զառամած ամուսնու փաղաքշանքներին, որ միայն զրգռում է նորան առանց բեղմնաւորելու և առանց բաւականութիւն տալու նորա բնական ցանկութիւններին, մասամբ էլ—ինչպէս Սանկտորիուսն է ասում—այն պատճառով՝ որ մատաղ կեանքը ենթարկւում է թառամած կեանքի շնչառութեան: Վնասւում է նոյնպէս և տղամարդի առողջութիւնը, որովհետեւ նա հարկադրւած լինելով բաւականութիւն տալ իւր մատաղ ամուսնի ցանկութեան, ստիպւած է լարել իւր ոյժերը կամ դիմել այնպիսի միջոցների, որոնք արհեստական կերպով բարձրացնում են նորա առնական կարողութիւնը: Ոյժերի այդ անսովոր լարումը և այդ արհեստական միջոցները, ի հարկէ, չեն կարող առանց հետեւանքի մնալ առանց այն էլ մաշւած կազմածքի համար:

Այդ տեսակ ամուսնութիւնները մեծ մասամբ կամ անզաւակ են մնում կամ նրանցից ծնւած զաւակները լինում են թոյլ, հիւանդոտ և սովորաբար մեռնում են մանկական հասակում: Մատաղահաս

օրիորդը մարդու գնալով զառամած ծերունուն—ասում է բժիշկ Լէւին—վիրաւորում է բնութեան սրբազան օրէնքը, որովհետեւ նա մի ամբողջ սերնդի շահերը զոհ է բերում մի հատ վաւաշոտ անձնաւորութեան քմահաճոյքին: Այդ տեսակ ամուսնութիւնը մի կատարեալ Փիզիոլոգիական սկանդալ է:

Մենք չենք յիշում անհամաչափ ամուսնութեան բարոյական հետեւանքների մասին: Եթէ ընտանեկան յարկի սրբութիւնը և ամուսնական հաւատարմութիւնը կազմում են ամուսինների երջանկութեան գլխաւոր պայմաններից մէկը, այն ժամանակ ոչ մի բան այնքան չէ սպառնում այդ երջանկութեան, որչափ անհամաչափ ամուսնութիւնը: Այդ շատ հասկանալի է...

Այն ամենից, ինչ որ ասացինք ամուսնական հասակի վերաբերութեամբ, հետեւում է, որ թէ ամուսնացողների և թէ նրանց զաւակների առողջութիւնը և բարօրութիւնը պահանջում են, որ ամուսնութիւնը տեղի ունենայ միմիայն այն հասակում, երբ ամուսնացողները գտնւում են իրենց մարմնական և հոգեկան զարգացման կատարեալ շրջանում: Գիտութիւնը ցոյց է տալիս, որ այդ շրջանը աղջկայ համար սկսւում է 18—21 տարեկան հասակում, իսկ տղայի համար՝ 20—25 տարեկան հասակում: Այդ տարիների մէջն է, որ թէ աղջկայ և թէ տղայի կազմւածքը հասնում է զարգացման վերջին կէտին, որից յետոյ նրանք այլ ևս

դադարում են մեծանալուց։ Զարգացման այդ կատարեալ շրջանը տեւում է աղջկայ համար մինչև 35՝ իսկ տղայի համար մինչև 45 տարեկան հասակը։ Այդ պատճառով, ով ցանկանում է ամուսնանալ ոչ թէ իւր կրքերին բաւականութիւն տալու համար կամ շահասիրական ու կարիքերիստական նպատակներով, այլ առողջ սերունդ ունենալու համար, պէտք է ամուսնանայ այդ որոշած սահմանի մէջ՝ ոչ առաջ և ոչ յետոյ։

Այդ որոշած սահմանը համապատասխանում է ոչ միայն առողջապահութեան այլ և ժամանակակից կուլտուրական կեանքի պահանջներին։ Կար ժամանակ—և այդ ժամանակը դեռ այժմ էլ բոլորովին անցած չէ—երբ ամուսնութիւնները կատարւում էին անգիտակցաբար, շատ անգամ մինչև իսկ ամուսնացողների ցանկութեան հակառակ, միմիայն նրանց ծնողների կամքով և հաճութեամբ։ Բայց այժմ կեանքը պահանջում է, որ ամուսնութիւնը հիմնւած լինի ամուսինների գիտակցական ընտրողութեան վրայ։ Այդպիսի ընտրողութիւնը կարող է տեղի ունենալ միայն այն ժամանակ, երբ ամուսնացողները ունին որոշ զարգացում, որոշ ինքնութիւն և որոշ աշխարհայեցողութիւն։ Առանց այդ պայմանների ամուսնական երջանկութիւնը, զոնէ փոքրիշատէ քաղաքակրթւած հասարակութեան մէջ, չէ կարող հաստատւած լինել ամուր հիմունքների վրայ։ Իսկ այդ ամենի համար, ինչպէս արդէն

վերը յիշեցինք, թէ եկեղեցու և թէ պետութեան սահմանած ամուսնական հասակը միանգամայն անբաւարար է 1)։

1) Մեր մէջ փոքրահասակ աղջկերանց մարդու տալու սովորութիւնը, բացի կլիմայական և տնտեսական պատճառներից, ունի նաև իւր պատմական պատճառը։ Յալտնի է, որ պարսիկների և տաճիկների տիրապետութեան ժամանակ, մանկահասակ և մանաւանդ սիրուն աղջիկ ունենալը մի կատարեալ պատուհաս էր ծնողների համար։ Այդ տեսակ աղջկերքը սովորաբար զոհ էին դառնում քալիֆտականութեան, գերի էին տարւում հեռու աշխարհներ կամ զարգարում էին տեղական խաների և փաշաների հարէմները։ Այդ պատճառով ծնողները աշխատում էին, ինչքան կարելի է, շուտով մարդու տալ իրենց աղջկերանց և ալդպիսով ազատել նրանց սպառնացող վտանգից։ Պատմում են, որ դեռ ևս անցած դարու վերջերին, Նրևանի խանը կամենալով իւր որդու համար հարեմ պատրաստել, հրամայել էր հաւաքել Արարատեան նահանգում գտնուող բոլոր կուս աղջկերանց, որպէս զի նրանց միջից ընտրի ամենաուրիշներին։ Ղուկաս կաթողիկոսը, տեղեկանալով խանի ալդ մտադրութեան մասին, հրաման արձակեց, որ բոլոր աղջկերանց՝ սկսած ութ տարեկան հասակից՝ իսկուց պսակեն։ Պսակողների թիւը աչնքան մեծ էր, որ, եկեղեցիներում տեղ չլինելով, թոնիրների վրա էին կատարում պսակի խորհուրդը։ Երբ խանի մարդիկը հասան գիւղերը, ոչ մի տեղ ալ ևս ութ տարեկանից վեր աղջիկ չկարողացան գտնել։

Ահա ալդ տեսակ պայմանների աղդեցութեան տակ են մշակւել եկեղեցական օրէնսդրութիւններից շատերը,

Անցնենք այժմ ամուսնական առողջապահութեան միւս պայմաններին:

Դ.

Ահագին նշանակութիւն ունի թէ ամուսինների և թէ մանուաւոր սերնդի առողջութեան համար արինակցութեան կամ մերձաւոր ազգակցութեան խնդիրը: Գիտութիւնը, հիմնելով բազմաթիւ փաստերի վրայ, որոնց մասին կը խօսենք փոքր ինչ ներքեւում, ապացուցանում է, որ արինակցական ամուսնութիւնը փնասակար աղդեցութիւն ունի նախ ամուսինների և մանուաւոր կնոջ վրայ, որը շատ անգամ, այդ հանգամանքի շնորհիւ, կորցնում է որդեծնութեան ընդունակութիւնը, կամ նորա կազմածքը ենթարկւում է այնպիսի խանգարմունքների, որ յղութիւնը չէ կարողանում հասնել իւր որոշեալ սահմանին և ընդհատւում է զաւակավիժութեամբ: Բացի սրանից այդ տեսակ ամուսնութիւնը մեծ մասամբ կամ մնում է բոլորովին անզաւակ կամ առաջացնում է այնպիսի թոյլ և ախտաւոր սերունդ, որն անկարող լինելով պահպանել ցեղի շարունակութիւնը, նպաստում է ընտանիքի սպառման:

որոնք այժմ ինքն ըստ ինքեան կորցնում են իրենց նշանակութիւնը, քանի որ այդ պայմանները ալլես գոլութիւն չունին, վաղուց արդէն անցած լինելով պատմական աւանդութիւնների շարքը:

«Ամուսնութիւնը մերձաւոր ազգակցութեան աստիճանում նւագեցնում է որդեծնութեան ընդունակութիւնը և նպաստում է սերնդի թուլանալուն» — ասում հռչակաւոր Դարւինը:

Այդ երևոյթը բացատրւում է հետեւեալ կերպով: Յայտնի է, որ աշխարհի երեսին չկայ ոչ մի մարդ, որը թէ ֆիզիկապէս և թէ հոգեպէս կազմակերպւած լինէր իդէալական կատարելագործութեամբ: Ամեն մարդ ունի որ և իցէ պակասութիւն, կամ ինչպէս սովորաբար ասում են, ամեն մարդ ունի իւր թոյլ կողմը. և եթէ այդ պակասութիւնը աչքի չէ ընկնում, սորա պատճառն այն է, որ նա դուրս չէ գալիս մի որոշ սահմանից: Միևնոյն ընտանիքի անդամները սովորաբար ենթակայ են լինում միևնոյն տեսակի պակասութեան, որ նրանք ժառանգաբար փոխանցում են նաև իրենց զաւակներին: Յայտնի է նմանապէս, որ ծնողների ամեն մի յատկութիւնը փոխանցւելով սերնդին, այդ յատկութիւնը սերնդի մէջ աւելի ևս զարգանում, աւելի արմատանում և աւելի ուժեղանում է: Ժառանգական այդ մեծ օրէնքի վրայ է հիմնւած Դարւինի նշանաւոր թէորիան — էոլիւցիայի թէորիան — որ բացատրում է թէ ինչպէս նախնական թոյլ և պարզ կենդանական տեսակներից, շորհիւ ժառանգական յատկութիւնների աստիճանաբար զարգանալուն, առաջ են եկել ժամանակակից բարդ և կատարելագործւած կենդանական տեսակները:

Այժմ, եթէ ենթադրենք, որ միւսնոյն ընտանիքի անդամները, հետեւաբար միւսնոյն պակասութիւնն ունեցող անձնաւորութիւնները, ամուսնանում են իրար հետ, կը նշանակի նրանք այդ պակասութիւնը փոխանցում են իրենց զաւակներին կրկնակի չափով՝ թէ հօր և թէ մօր կողմից: Այդ չափը աւելի ևս սաստկանում է, եթէ ազգակցական ամուսնութիւնը կրկնուում է շարունակաբար մի քանի սերունդ: Այդ դէպքում այն ընտանեկան յատկութիւնը, որ առաջ համարւում էր միայն մի աննկատելի պակասութիւն, այժմ արդէն դառնում է խոշոր պակասութիւն, դառնում է ախտ: Իսկ ախտաւոր սերունդն անընդունակ է պահպանել ընտանիքի անընդհատ գոյութիւնը:

Ընդհակառակն, երբ ամուսնութիւնը տեղի է ունենում զանազան ընտանիքների անդամների մէջ, այն ժամանակ աւելի հաւանական է, որ մէկի պակասութիւնը ծածկւում է միւսի առաւելութեամբ: հետեւաբար նրանցից ծնւած զաւակները լինում են աւելի հաւասարակշռւած, աւելի կատարելագործւած:

Մեր միտքը աւելի պարզելու համար առաջ բերենք մի աւելի պարզ օրինակ:

Ենթադրենք, որ մի ընտանիքի մէջ կարճատեսութիւնը տիրապետող յատկութիւն է, իսկ լսողութիւնը զարգացած է կատարելա կերպով: Մի ուրիշ ընտանիքում, ընդհակառակն, լաւ զարգացած է տեսողութիւնը, իսկ լսողութեան ընդունակութիւնը

նւազ է: Փորձը ցոյց է տալիս, որ եթէ առաջին ընտանիքի անդամները ամուսնանում են իրար հետ՝ նրանցից ծնւած զաւակները լինում են չափազանց կարճատես, համարեա կոյր: Երկրորդ ընտանիքի ազգակցական ամուսնութիւնից առաջանում են շատ ծանր լսողութիւն ունեցող, համարեա խուլ զաւակներ: Բայց եթէ ամուսնութիւնը տեղի է ունենում առաջին և երկրորդ ընտանիքների անդամների մէջ, այն ժամանակ զաւակների թէ տեսողութիւնը և թէ լսողութիւնը լինում է բոլորովին կանոնաւոր: Այդ նշանակում է, որ զանազան ընտանիքների զանազան պակասութիւնները ծածկւում են մէկմէկու փոխադարձ առաւելութիւններով:

Մենք կամաւ փոքր ինչ աւելի ենք կանգ առնում այդ խնդրի վրայ, որովհետեւ, մեր կարծիքով, նրա վրայ պէտք է հիմնւած լինի հասի և չհասի հարցը, որ, ինչպէս չայտնի է, վաղուց արդէն զայն թակզութեան քար է դարձել մեր եկեղեցու սպասաւորների համար: Եկեղեցական օրէնսդրութեան հիմնադիրները, ղեկավարելով դարաւոր փորձերի վրայ հիմնած բնազդումով, հարկաւոր են համարել սահմանափակել ամուսնութիւնը ազգակցական որոշ աստիճաններում: Բայց որովհետեւ թէ այդ օրէնսդիրները և թէ մանաւանդ նրանց յաջորդները անտեղեակ են եղել սահմանած օրէնքի բանական հիմունքներին, այդ պատճառով էլ օրէնքը դարձել է անձնական հասկացողութեան և կամայականութեան

առարկայ: Մեր մէջ, ինչպէս այդ երևում է գեր-
Սրիստակէս սրբազանի «Ամուսնական խնդիրներ» վեր-
նագրով յայտնի հետազոտութիւնից, ամուսնական
արիւնակցութեան աստիճանը համարեա այնքան ան-
գամ ենթարկւել է փոփոխութեան, որքան եկեղե-
ցական ժողովներ են տեղի ունեցել: Եւ չնայելով
սրան, մինչև այսօր էլ այդ խնդիրը մնում է քառաս-
կան խառնաշփոթութեան մէջ. այն՝ ինչ որ հաս է
մէկի համար չհաս է միւսի համար. այն՝ ինչ որ
հաս է մի կաթողիկոսի օրով, չհաս է միւսի օրով:
Եւ ուրիշ կերպ չէր էլ կարող լինել, քանի որ այդ
խնդիրը լուծելու համար շատ անգամ առաջնորդ-
ւում էին այնպիսի միամիտ պատճառաբանութիւն-
ներով, որպիսին գտնում ենք Գրիգոր Տաթևացու
«Հարցմանց» գրքի մէջ: Մեր եկեղեցու այդ քաջ և
համակրելի ախոյեանը, այն հարցին, թէ «վասն էր
ի հին օրէնս եղաւ յիւր ազգէն առնուլ հարսն, և
ի նորս՝ յօտար ազգէ», հետեւեալ միամիտ պատաս-
խանն է տալիս—«... ի նորս՝ յօտար ազգս առնել
խնամութիւն, զի սէրն սփռեացի և տարածեսցի
ի բազում ազգս: Միւսնոյն բացատրութիւնն է տա-
լիս Գրիգոր Տաթևացուց շատ առաջ ընդհանուր
քրիստոնէական եկեղեցու նշանաւոր հայրերից ս.
Օգոստինոսն, ասելով, որ «առ պնդագոյնս յօղակա-
պելոյ զընկերական կեանս՝ բազում ընտանութիւնք
ի բազում մարդիկ տեղի ունիցին»: Պարզ է, որ այդ

տեսակ հիմունքների վրայ հաստատուած օրէնքը չէ
կարող խախտու չլինել:

Դառնանք այժմ Փակտերին. տեսնենք ինչ են
ասում Փակտերը արիւնակցական ամուսնութիւն-
ների մասին: Սրիւնախառնութեան փաստակար ազ-
դեցութիւնն աւելի պարզ կերպով նկատուի է կեն-
դանիների և բոյսերի մէջ: Կենդանաբանների և
բուսաբանների բազմաթիւ հետազոտութիւնները
ցոյց են տալիս, որ արիւնակից կենդանիների յա-
ճախակի խառնուրդը վերջանում է այդ խառնուր-
դից առաջացած սերնդի ընդհանուր թուլութեամբ
և սերհատութեամբ: Այդպէս, օրինակ, յայտնի է, որ
մետաքսի որդը երկրորդ սերնդում արդէն այնքան
թուլանում է, որ հազիւ կարողանում է կոկոն
պատրաստել, իսկ երրորդ սերնդում անընդունակ է
դառնում նոր սերունդ առաջացնելու. բայց եթէ
երկրորդ սերնդի համար բերում են ուրիշ տեղից
նոր սերմեր, այն ժամանակ այդ սերունդը նոր սեր-
մերից կարողանում է առաջացնել բոլորովին առողջ
և զօրաւոր որդեր: Ձկնորսներին յայտնի է, որ եթէ
ձուկը երկար ժամանակ ապրում և բազմանում է
միւսնոյն աւազանում, նորա սերունդը սկսում է կա-
մաց-կամաց նւազել և ոչնչանալ: Բայց երբ մի ու-
րիշ աւազանից բերում են նոր ձկներ և խառնում
են առաջւայ աւազանի ձկների հետ, այդ խառնուր-
դից ստացւում է արդէն խոշոր և բազմաթիւ սե-
րունդ: Անասնապահներին և ձիաբոյծներին վաղուց

արդէն շատ լաւ յայտնի է, որ անասունների և ձիերի ազնիւ տեսակները թուլանում և փշանում են, եթէ երկար ժամանակ մնում են առանց խառնուրդի օտար նախրի կամ օտար երամակի որձերի հետ: Դարւինը յիշում է անգլիական նշանաւոր ձիաբոյժների մասին, որոնք չափազանց բարձր գնահատելով իրենց ձիերի «ազնիւ արիւնը», հրաժարւում էին օտար երամակի արիւն խառնել իրենց երամակներին: Բայց վերջ ի վերջոյ նրանք ստիպւած էին փոխել իրենց սիստեմը, որովհետեւ մի քանի սերնդից յետոյ նրանց ազնիւ ձիերը այն աստիճանի փշացան և քշացան, որ սպառնում էին սնանկացնել իրենց տէրերին: Միստէր Բէտսի երամակը համարւում էր աշխարհի ամենալաւ երամակը: Տասն և երեք տարի շարունակ նա բաղմացնում էր այդ երամակը ամենամերձաւոր արիւնակիցների խառնուրդով. այդ սիստեմի հետեանքն այն եղաւ, որ քիչ էր մնում երամակը բոլորովին ոչնչանար: Այդ պատճառով, հետեալ տասնևեօթ տարւոյ ընթացքում, նա սկսեց թարմացնել իւր երամակը օտար նժոյգների խառնուրդով, և այդպիսով միայն ազատեց իւր Փիրմաշի հոշակը: Նկատւած է, որ երբ կենդանիների մէջ խառնուրդը կատարւում է հօր և աղջկայ, մօր և որդու, եղբայրների և քոյրերի մէջ և մանաւանդ երբ այդ խառնուրդը կաշաղցում է մի քանի սերնդի ընթացքում, այդ տեսակ խառնուրդից կամ ոչինչ չէ առաջանում, կամ առաջա-

նում են թոյլ և մանր ձագեր, որոնք շատ անգամ ունենում են հրէշաւոր կազմածք: Յայտնի տնասնասրահ Ուրայտը փորձի համար խառնեց որձ խոզը իւր յետագայ սերունդների հետ մինչև եօթերորդ սերունդը. հետեանքը ցոյց տւեց, որ այդ խառնուրդը կամ մնում էր առանց բեղմնաւորութեան, կամ առաջացնում էր չափազանց թոյլ ձագեր, որոնք երկար չէին կարողանում ապրել, կամ առաջանում էին այն աստիճանի թոյլ և ապուշ ձագեր, որ անընդունակ էին լինում մինչև անգամ կաթ ծծելու և ոտերի վրայ կանգնելու:

Բոյսերի վերաբերութեամբ Դարւինի, Հիլդէնբրանդտի, Դելպինօի, Աքսէլի, Կրամէրի և ուրիշ յայտնի բուսաբանների հետազօտութիւնները ապացուցանում են, որ թէև բոյսերից շատերը կարող են իրենք իրենց բեղմնաւորել, (որովհետեւ նրանց ամեն մի ծաղիկը կրում է իւր վրայ թէ արական և թէ իգական գործարաններ), բայց միմիայն այն ժամանակ են ստացւում առատ և խոշոր սերմեր, երբ մի ծաղիկ բեղմնաւորւում է ուրիշ ծաղիկի, կամ մանաւանդ, երբ մի թփի ծաղիկները բեղմնաւորւում են մի ուրիշ թփի ծաղիկներով:—Այդ տեսակ բեղմնաւորութիւնը կոչւում է փոխադարձ ընդմնաւորութիւն և կատարւում է մեղունների, բզէզների և ուրիշ միջատների կամ քամու հոսանքի միջոցով:—Միջատները, թռչելով մէկ ծաղիկից միւսի վրայ, մէկի բեղմնաւորող փոշին տեղափոխում են

իրենց երկրի նեղ սահմանում, կատարելապէս զոհ են դառնում արիւնակցութեան փնտրող հետեւանքներին: Այդ երկուքը շատ լաւ ուսումնասիրւած է անգլիական լեռնական նահանգներում, որոնց բնակիչները շնորհիւ անդադար կրկնող արիւնակցական կապերի հետզհետէ դարձել են կատարեալ ապուշներ (իդիօտ) և թուլամիտներ (կրետին): Այդ միևնոյն ազդեցութեան շնորհիւ, Ամերիկայի ստորուկ նեղրների մէջ մի ժամանակ խուլ և համբերի թիւը հասել էր անսովոր քանակութեան: Վերին Սաւոյայում, որտեղ ազգակցական ամուսնութիւնները սովորական են, իբրեւ հետեւանք այդ փնտրող սովորութեան, սաստիկ տարածւած են ջղային տարօրինակ հիւանդութիւններ՝ դիւահարութիւն, լուսնոտութիւն, ընկնաւորութիւն և այլն և այլն: Առհասարակ բոլոր այն դէպքերում, երբ մարդիկ այս կամ այն պատճառով առանձնանում են մէկ-մէկուց և ամուսնանում են մի քանի ընտանիքների նեղ շրջանում, այդ տեսակ ամուսնութիւնից առաջանում են թոյլ, հիւանդոտ և անտաւոր զաւակներ, որոնք վերջիվերջոյ սպառում են ընտանիքի գոյութիւնը, կամ, ինչպէս ասում են, սերհատում են (вырождаются):

Այդ բանի ամենալաւ ապացոյցը մենք տեսնում ենք հասարակութեան բարձր դասակարգի, այսպէս կոչւած ազնւական դասակարգի մէջ: Այդ դասակարգը, իւր արիւնի կարծեցեալ «ազնուութիւնը»

պահպանելու համար, վաղուց արդէն սովորութիւն է դարձրել ամուսնական ընտրութիւնը կատարել ընտանիքների շատ սահմանափակ շրջանում: Այդ պատճառով արիւնակցական ամուսնութիւնները ոչ մի դասակարգի մէջ այնպէս յաճախ չեն կրկնուում ինչպէս ազնւական դասակարգի մէջ, և հէնց այդ պատճառով էլ ժողովրդի ոչ մի դասակարգ չէ արտադրում այնքան ապուշներ, խելացորներ, խեղանդամներ և ֆիզիկապէս ու բարոյապէս արատաւորւած անդամներ, որչափ արիւնի ազնուութեամբ պարծեցող այդ դասակարգը: Գիտութեան տեսակետից այն արիւնը միայն կարող է ազնիւ համարուել, որ ընդունակ է առողջ, թարմ, բարոյապէս և ֆիզիկապէս հաւասարակշռւած սերունդ արտադրելու: Դոկտոր Եակոբիի ասելով, «վերին աստիճանի ծիծաղելի են այն մարդիկ, որոնք պարծենում են ընտանական արիւնի հնութեամբ: Արիւնի հնութիւնը հեռու լինելով որեւիցէ արժանաւորութիւն ունենալուց, միևնոյն ժամանակ մի կատարեալ ֆիզիոլոգիական արատ է»: Այս է պատճառը, որ ազնւական դասակարգը ամեն ժամանակ և ամեն երկրում ենթակա է եղել սաստիկ սերհատութեան: Հռոմէացիների մէջ արիստոկրատները այնպէս տրագ սերհատում էին, որ այդ դասակարգը պահպանելու համար կայսրները ստիպւած էին միշտ նորանոր ազնւականութիւն ստեղծել: Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, Աւստրիայում և Սպանիայում, միջնադար-

րեան ասպետներ ի աջդ հայրենիքներում, հին ազնւականների թիւը աչժմ մատով կարելի է համարել: Անգլիական ազնւականութիւնը, որ մօտ էր սպառելու, այն ժամանակ միայն սկսեց կենդանանալ և ուժեղանալ, երբ Անգլիայի արխատկրատները, հրաժարւելով արիւնակից ամուսնութեան սովորութիւնից, սովորութիւն դարձրին ամուսնական ընտրութիւնը կատարել օտար ազգերի մէջ: Շնորհիւ այդ հանգամանքի, անգլիական արխատկրատիան այսօր ամենից բարձր տեղն է բռնում բոլոր միւս աշխարհների ազնւականութեան շարքում: Սիսմոնդ-դը-Սիսմոնդին, խօսելով ազնւական դասակարգերի սերհատութեան մասին, ասում է, որ «եթէ այդ դասակարգի գոյութիւնը երբեք անգլի երկար է տևում քան թէ կարելի էր սպասել, սորա պատճառն այն է, որ կողմնակի զաւակները մեծ քանակութեամբ թարմ արիւն են ներմուծում ազնւականների հնացած արեան մէջ»:

Այսպէս, ուրեմն, Ֆակտերը ցոյց են տալիս, որ արիւնակցական ամուսնութիւնը վնասակար կերպով է ներգործում սերնդի պահպանութեան վրայ: Նախ այն պատճառով, որ նւազեցնում է որդեծնութեան ընդունակութիւնը, և երկրորդ՝ նպաստելով սերնդի թուլութեան, ակտուորութեան և սերնատուելուն: Այդ վնասակարութիւնն աւելի ևս խստանում է, երբ արիւնակցական կապերը տեղի են ունենում միեւնոյն ընտանիքի մի քանի սերունդների մէջ յաջորդաբար:

Բացի սորանից, ինչքան աւելի մօտ է արիւնակցութեան աստիճանը, այնքան աւելի մեծ է և նորանից՝ առաջացած վտանգը: Բուդէնի, Պիրուի, Բրոշարի և ուրիշ զիսնականների հաւաքած տեղեկութիւններից երևում է, որ արիւնակցութեան չորրորդ աստիճանում արատաւոր զաւակների թիւը կազմում է 67 տոկոս, երրորդ աստիճանում՝ 81 տոկոս. իսկ աւելի ևս մօտիկ աստիճանում՝ 91 տոկոս: Մորէլի, Դարլինի և ուրիշների կարծիքով, արիւնակցութեան վնասակար ազդեցութիւնը չքանում է միայն չորրորդ սերնդից յետոյ, այսինքն արիւնակցութեան ութերորդ աստիճանում: Այդ պատճառով այդ աստիճանը առողջապահութեան տեսակէտից պէտք է ընդունել իբրև ստորին սահման:

Քրիստոնէական եկեղեցիներից հռոմէական եկեղեցին թոյլատրում է ամուսնութիւնը արիւնակցութեան վեցերորդ աստիճանում, յունականը՝ հինգերորդ աստիճանում, բողոքական եկեղեցին՝ չորրորդ և մինչև անգամ երրորդ աստիճաններում: Մեր մէջ, ինչպէս վերը նկատեցինք, արիւնակցութեան աստիճանը թէպէտ վերջնականապէս հաստատուած է, բայց յամենայն դէպս չէ թոյլատրւում հինգերորդ աստիճանից առաջ: Մխիթար Գօշը, հիմնւելով Դիկինի և Պարտաւի ժողովների որոշումների վրայ, հնարաւոր է համարում ամուսնութիւնը հինգերորդ աստիճանում. իսկ Սփ երկրորդ ժողովը (1243 թ-ին), որի որոշումը մեր ժողովա-

կան որոշումներինց ամենավերջինն է, սլահանջում է, որ ամուսնացողները վեց ծննդով բաժանեաժ լինեն իրարուց. զգասկն ընտրութեամբ արասցին, վեց ծննդովք բաժանեալ չազգակցութիւնէ արեան: Ներսէս Շնորհալին, քահանաներին ուղղած ընդհանրական թղթի մէջ, պատուիրում է թոյլատրել ամուսնութիւնը միայն այն դէպքում, երբ ամուսնացողները բաժանեաժ են չորս սերնդով (կամ, որ նոյն է, ութ աստիճանով): Մի ոք ի համազգեաց, ասում է նա, որոց արեան մերձաւորութիւն իցէ, պսակ օրհնութեան դիցէ, այլ մինչև ի յերկուց կողմանցն զչորրորդ ազգին գլխաւորութիւնն կատարեալ ունիցին: Նւ որ զարմանալի է, Շնորհալի հաշտապետն իւր այդ պատէրը հիմնում է բնագիտական սկզբունքների վրայ: Քանզի բնութիւն մարմնոց ի չորից տարերաց գոլով—ասում է նա—չիրաւի և մարմնական ազգակցութիւնն մինչև ի չորրորդ թիւն ժամանէ, որ է այսպէս. ի միոյ հօրէ երկուց եղբարց բաժանեալ՝ հաւասար ունին յինքեանս զհօրն գոյացութիւն. իսկ առ ի նոցանէ ծնունդքն զկէս արեան եղբայրութեանն. և երրորդ ծնունդքն՝ որ եղբարցն որդւոց, զկէսոյն կէս արեանն միայն, իսկ չորրորդ ծնունդն՝ որ ի սոցանէ—զչորեակ մասն արեանն մնացելոց: Նւ այս է սահման և կէտ արեան մերձաւորութեան: Շնորհալու որոշած ազգակցական աստիճանը, չնայելով իւր խստութեան, ամենից աւելի է համապատասխանում առողջապահութեան պա-

հանջներին և այն պայմաններին, որ սահմանում են հեղինակաւոր գիտնականները—Մորէլը, Նարէինը և ուրիշները:

Մնում է մեզ մի երկու խօսք ևս ասել այն չհասութիւնների մասին, որոնք հիմնում են խնամքութեան և հոգևոր ազգակցութեան հասկացողութիւնների վրայ: Մեր եկեղեցական օրէնքներով այդ կարգի ազգակցութիւնները համարեա նոյն չափ խիստ են պահպանում, որչափ և արիւնակցական ազգակցութեան աստիճանները: Սակայն գիտութեան տեսակէտից, այդ տեսակ ազգակցութիւնները ոչ մի հիմք չունեն արգելք հանդիսանալու ամուսնական կապերին: Այդ պատճառով, խնամքութեան և հոգևոր ազգակցութեան (սանահայրութիւն, հոգեհայրութիւն և այլն) բոլոր աստիճաններում կատարեաժ ամուսնութիւնները ոչ միայն օրինաւոր, այլ երբեմն, մինչև անգամ, գերադասելի են: Այդպէս օրինակ, այրի մարդու համար աւելի գերադասելի է պսակել իւր քննու հետ, որ անշուշտ աւելի գութ և խնամք կարող է ունենալ իւր քրոջ որբերի վրայ, քան թէ օտար կինը: Առողջապահութեան տեսակէտից նոյնպէս ոչ մի արգելք չէ կարող լինել, երբ երկու եղբայրներ պսակում են երկու քոյրերի վրայ, կամ երբ մէկը ամուսնանում է իւր խորթ մօրնախին ամուսնուց ծնած աղջկաց վրայ, և այլն: Մի խօսքով, այն բոլոր դէպքերում, երբ ամուսնացողների մէջ չկայ անմիջական արիւնակցու-

թիւն, ամուսնութիւնը միանգամայն օրինաւոր է, եթէ միայն ամուսնացողների հասակը և առողջութիւնը համապատասխանում են առողջապահութեան պահանջներին:

Մենք կրկնում ենք. բնութեան առաջ օրինաւոր են միայն այն ամուսնութիւնները, որոնք ընդունակ են ծննդաբերելու և առողջ ու զօրաւոր սերունդ առաջացնելու: Ամեն մի պայման, որ չէ հակասում այդ նպատակին, օրինաւոր է և չէ կարող արգելք համարել ամուսնութեան: Ընդհակառակն, ամեն մի ամուսնութիւն, որ անընդունակ է որդեծնութեան, կամ որ կարող է առաջացնել միայն թոյլ և անտաւոր սերունդ, ապօրինի է բնութեան համար, թէկուզ այդ ամուսնութիւնը կատարւած լինի եկեղեցու և պետական օրէնսդրութեան սահմանած բոլոր կանոնների համաձայն:

2.

Ամուսնական առողջապահութեան պայմաններից մէկը, կարելի է ասել ամենագլխաւորը, համարւում է ամուսնացողների առողջութեան վիճակը: Մենք վերևում արդէն չիշեցինք, որ ոչ մի բան այնպէս չէ խախտում ընտանեկան և ամուսնական երջանկութիւնը, ինչպէս ամուսինների հիւանդոտութիւնը: Ի՞նչ սէր և ի՞նչ բախտաւորութիւն կարող է սպասել այն ամուսինը, որին ամուսնութեան վայելչութիւնների փոխանակ վիճակում է

կատարել հիւանդապահի դառն պաշտօնը: Այդ վիճակը աւելի ևս ծանրանում և դառնանում է, երբ ամուսնի հիւանդութեան պատճառով քայքայւում է նաև ընտանիքի նիւթակաւ, տնտեսական դրութիւնը: Բայց և հարուստ ընտանիքներում, նիւթական ամենափայլուն պայմանների մէջ ևս, ոչ մի բան չէ կարող փոխարինել առողջութեան տւած երջանկութեանը: Մենք չենք խօսում պատահական հիւանդութիւնների մասին, որոնց ենթակա է ամեն մի անհատ, այլ հիւանդութեան, կազմւածքի անտաւորութեան մասին, որոնց առաջ անգոր են թէ հարստութիւնը, թէ փառքը և թէ նոյն իսկ գիտութիւնը:

Ամուսինների հիւանդութիւնը երկու վնասակար կողմ ունի: Առաջինը այն է, որ հիւանդութիւնը կարող է փոխադրել ու վարակել նաև առողջ ամուսնին: Քանի-քանի առողջ և կայտառ օրիորդներ, որոնք օժտւած են երջանիկ լինելու բոլոր յատկութիւններով, անմեղ կերպով զոհ են դառնում իրենց ամուսինների հիւանդութիւններին: Եւ մի թէ զարմանալի չէ որ, այն ժամանակ, երբ հասարակութիւնը և օրէնքը դատապարտում ու պատժում են նրանց, որոնք համարձակւում են ձեռք բարձրացնել ու վիրաւորել մի ուրիշին, միևնոյն ժամանակ այդ միևնոյն հասարակութիւնը և օրէնքը ազատ կերպով թոյլատրում են ամուսնին վարակել իւր ամենամերձաւոր էակներին — իւր կողակցին և իւր զաւակներին:

Հասարակութեան համար աւելի նշանաւոր է այն վտանգը, որը ամուսինների հիւանդութեան պատճառով սպառնում է նրանց բոլոր ապագայ սերնդին: Այդ կողմից առանձին ուշադրութեան արժանի են այն հիւանդութիւնները, որոնք, ինչպէս արդէն գիտութիւնը ապացուցել է, ընդունակ են ժառանգաւոր փոխանցւելու սերնդին: Այդ կարգի հիւանդութիւններից մենք փոքր ինչ կանդ կ'առնենք միայն նրանց վրայ, որոնք աւելի տարածւած են. այդ հիւանդութիւններն են ծլերքը, (տուբերկուլեոզ, туберкулез), սիֆիլիսը, գինեմիլը (ալիոհոլիզմ) և հոգեկան ու ջղային հիւանդութիւնները:

Ծլերքը ¹⁾ ամենատարածւած հիւանդութիւններից մէկն է. աշխարհի երեսին չկայ համարեա մի երկիր, որտեղ այդ հիւանդութիւնը մուտք գործած չլինի: Վիճակագրութիւնը ցոյց է տալիս, որ երկրագնդի վրայ բոլոր մեռնողների $\frac{1}{7}$ մասը մեռ-

¹⁾ Թոքախտ բառի փոխանակ մենք գործ ենք ածում ճլերք բառը, նախ նորա համար որ ալք բառը աւելի դործածական է ժողովրդի մէջ, և երկրորդ այն պատճառով, որ ալք հիւանդութիւնը միայն թոքերի հիւանդութիւն չէ, ինչպէս որ կարելի է կարծել թոքախտ բառից, ալ ամբողջ մարմնի: Այդ հիւանդութեանը ենթարկւում են մարմնի բոլոր մասերը—ուղեղը, մկանունքները, ոսկորները, և ալք վերջինները մինչև անգամ աւելի լաճախ՝ քան թէ թոքերը: Թոքախտը ճլերքի միայն մասնաւորութիւնն է:

նում է ճլերքից. բացի սրանից, գիտութիւնը և առօրեայ փորձը ապացուցանում են, որ ճլերքը վերին աստիճանի հակամէտ է ճառանգաբար փոխանցւելու սերնդին ոչ միայն ծնողների, այլ և մերձաւոր արիւնակից ազգականների կողմից—հօրեղբոր, մօրեղբոր, հօրաքրոջ, մօրաքրոջ և ուրիշ արիւնակիցների կողմից: Վիլիամսի հաւաքած վիճակագրութիւնից երևում է, որ 484 ճլերքաւորներից 10 հոգի այդ հիւանդութիւնը ժառանգել էին իրենց պապից, 43 հոգի հօր կողմից, 67 հոգի մօրից, 10 հոգի հօրից և մօրից միաժամանակ, 72 հոգի հօր կամ մօր մերձաւոր ազգականներից, 224 հոգի իրենց հարազատ եղբայրներից և քոյրերից, իսկ 10 հոգի հօրեղբոր և մօրեղբոր որդիներից: Ապացուցւած է, որ այդ հիւանդութեան ենթարկւածների 35—40% պատկանում է ժառանգական ճլերքաւորներին: Իսկապէս զաւակներին փոխանցւում է ոչ թէ ինքը հիւանդութիւնը, այլ հիւանդութեան տրամագրութիւնը: Յայտնի է, որ ճլերքը առաջանում է մի տեսակ բակտերիաներից, որոնց գոյութիւնը առաջին անգամ գտաւ պրոֆ. Կոխը, որի անունով և այդ բակտերիաները անւանւում են Կոխի բակտերիաներ: Հիւանդ ծնողներից ժառանգաբար փոխանցւում են ոչ թէ այդ բակտերիաները, այլ կազմւածքի այն փոփոխութիւնները, որոնց շնորհիւ յիշեալ բակտերիաները կարողանում են զարգանալ և բազմանալ սերնդի կազմւածքի մէջ: Այդ բակտե-

րիաները չեն կարող զարգանալ ամեն մի մարմնի մէջ. նրանց զարգացման համար, ինչպէս որ ամեն մի սերմի զարգացման համար, հարկաւոր է որոշ հող և որոշ պայմաններ. ահա այդ հողը և այդ պայմաններն են, որ հիւանդ ծնողների կողմից ժառանգաբար փոխանցուած են նրանց զաւակներին: Ճլերքաւորների զաւակները շատ անգամ ծնուած են ըստ երեւոյթին բոլորովին առողջ, բայց հասնելով մի որոշ հասակի, մանաւանդ արթունքի հասակին, մէկ անգամից սկսում են երեւան գալ ժառանգական հիւանդութեան նշանները: Ո՛չ մի վիշտ և ո՛չ մի թշուառութիւն չէ կարող համեմատուել այն ծնողների վշտի հետ, որոնց հասունացած զաւակները նրանց աչքի առաջ մէկմէկու ետեւից զոհ են գնում ժառանգական այդ սարսափելի հիւանդութեան: Իսկ այդպիսի դէպքերը կրկնուած են համարեա ամենայն օր:

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ հիւանդութեան ազդեցութիւնը սերնդի վրայ աւելի ևս խիստ է լինում, երբ որ երկու ծնողներն ևս ենթակայ են միևնոյն հիւանդութեան: Այդ դէպքում, ինչպէս փորձը ցոյց է տալիս, զաւակների հիւանդութեան խստութիւնը մինչև անգամ աւելի մեծ է, քան թէ ծնողների հիւանդութեան գումարը: Հէնց այդ պատճառով էլ արիւնակից ամուսնութիւններից առաջացած զաւակները ամենից աւելի զոհ են գնում ճլերքին:

Սիֆիլիսը, որը դժբաղդաւար օրէցօր աւելի և աւելի լայն ծաւալ է ստանում ժողովրդի բոլոր խաւերի մէջ, նոյնպէս նշանաւոր տեղ է բռնում ամուսնական առողջապահութեան խնդրում: Այդ հիւանդութիւնը, բացի նրանից որ հեշտութեամբ անցնում է մէկ ամուսնից միւսին, միևնոյն ժամանակ սարսափելի վնասակար ազդեցութիւն է գործում սերնդի առողջութեան վրայ: Սիֆիլիսի ազդեցութիւնը ամենից առաջ արտապայտում է նրանով, որ նորան ենթարկւած կանայք վերին աստիճանի ենթակայ են լինում զաւակավիժութեան. վիժումը սովորաբար տեղի է ունենում յղութեան երրորդ կամ չորրորդ ամիսներում, և եթէ երբեմն յղութիւնը հասնում է կատարեալ լրութեան, շատ անգամ ծնւում են մեռած երեխաներ և կամ մեռնում են ծննդեան նոյն իսկ առաջին օրերը: Ոչ մի բան այնպէս սարսափելի տպաւորութիւն չէ գործում մարդու վրայ, ինչպէս սիֆիլիսով վարակւած այդ փոքրիկ էակները, որոնք մեռնում են նախքան լոյս աշխարհ գալը և աշխարհ են գալիս ծածկւած ու շաղախւած իրենց ծնողների մեղքի նշաններով: Երբեմն պատահում է, որ սիֆիլիսով հիւանդ ամուսիններից ծնւում են առողջ զաւակներ. բայց մեծ մասամբ նրանք լինում են թույլ, վաղ թէ ուշ ենթարկւում են ծնողների հիւանդութեան վնասակար հետեանքներին և, բացի սորանից, ուրիշ երեխաներից աւելի են ենթակայ լինում ճլերքի, անգ-

լիական ախտի և ուրիշ հիւանդութիւնների: Այդ պատճառով մեռնողների թիւը սիֆիլիսոտ ծնողների զաւակների մէջ հասնում է չափազանց մեծ քանակութեան:

Բարեբաղդաբար բժշկական գիտութիւնը այժմ արդէն դտել է միջոցներ, որոնց շնորհիւ կարողանում է ոչ միայն թեթեւացնել, այլ երբեմն նաև բոլորովին ոչնչացնել սիֆիլիսի ազդեցութիւնը թէ ծնողների և թէ նրանց զաւակների առողջութեան վրայ: Այդ պատճառով աւելի ևս դատապարտելի են այն մարդիկ, որոնք, ենթակայ լինելով այդ հիւանդութեան, համարձակուում են ամուսնանալ առանց դիմելու բժշկի խորհրդին և օգուտ քաղելու այն միջոցներից, որ գիտութիւնը մշակել է մարդկային ցեղի բարօրութեան համար:

Գինեմոլութիւնը (ալքոհոլիզմ) նոյնպէս ահագին նշանակութիւն ունի թէ ամուսինների և թէ սերնդի առողջութեան վերաբերութեամբ: Այդ նշանակութիւնը աւելի ևս մեծանում է, եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ գինեմոլութիւնը բոլոր մոլութիւններից ամենից աւելի տարածւածն է: Գինեմոլութիւն ասելով չպէտք է հասկանալ այն պատահական և երբեմնակի հարբեցողութիւնը, որին ենթակայ է համարեա ամեն մի մարդ, այլ այն ախտը, այն իսկական մոլութիւնը, որին ենթարկւած անհատը զգում է անդիմադրելի ձգտում րդէպի ոգելից ըմպելիները: Գիտութիւնը արդէն հաստատել է, որ

գինեմոլների այդ սարսափելի ձգտումը հետեանք է ոչ թէ դաստիարակութեան և շրջանի վատ ազդեցութեան, այլ մեծ մասամբ կազմում է մի առանձին հիւանդութիւն, որը անւանւում է գիտութեան մէջ գինեմոլութիւն (ալքոհոլիզմ): Շատ անգամ օրիորդները վստահանում են ամուսնանալ հարբեցողների հետ, կարծելով, որ սիրով և խնամքով կարող են ուղղել իրենց ամուսինների մոլութիւնը. բայց այդ յոյսը մեծ մասամբ զուր է դուրս գալիս—սարսափելի մոլութիւնը վաղ թէ ուշ նորից զարթնում է, և զարթնում է այնպիսի ուժով, որի առաջ տեղի են տալիս բոլոր բարոյական և ֆիզիկական միջոցները:

Բացի այն բարոյական վնասից, որը մոցնում է գինեմոլութիւնը ընտանեկան երջանկութեան մէջ, և բացի այն վտանգաւոր հետեանքներից, որոնց ենթակայ է գինեմոլի կեանքը, այդ ախտը սարսափելի ազդեցութիւն ունի նաև սերնդի առողջութեան վրայ: Ոչ մի հիւանդութիւն այնքան չէ նպաստում սերնդի սերհատութեան, որչափ գինեմոլութիւնը, որը, Մագնուսի, Հուսի, Մօրէլի և ուրիշ գիտնականների ասելով, մի կատարեալ խաւորիշ գիտնականների ասելով, մի կատարեալ խաւորիշ գիտնականների մարդկային ցեղի համար: Յայտնի է, որ ամբողջ ցեղեր և տէրութիւններ բոլորովին սերհատուել, ոչնչացել են գինեմոլութեան շնորհիւ: Այսօր ամբողջ Եւրոպան և աշխարհի բոլոր քաղաքակիրթ ազգերը գինեմոլութեան հարցը

պետական նշանաւոր խնդիր են դարձրել և ամեն օր նորանոր միջոցներ և օրէնքներ են մշակում այդ ախտի դէմ կռւելու համար:

Վիճակագրութիւնը ցոյց է տալիս, որ գինեւորութիւնը վերին աստիճանի ընդունակ է ժառանգաբար փոխանցելու սերնդին: Գինեմոլներին 50—80 տոկոսը այդ ախտը ժառանգաբար ստանում են իրենց ծնողներից կամ նախնիքներից. բացի սրանից, գինեմոլների զաւակները չափազանց ենթակա են ջղալին և հոգեկան այլևայլ հիւանդութիւնների — ապուլշութեան, խտերիկայի, ընկնաւորութեան (падучая болезнь), կաթւածի (паралич) և այլն և այլն: Սերնդի վրայ աւելի խիստ է ազդում մացրերի, քան թէ հացրերի գինեմոլութիւնը. և զուցէ այդ է պատճառը, որ ազդերը միշտ աւելի աններողամիտ են դէպի հարբեցող կանայք. կանանց հարբեցողութիւնը աւելի բնական զգւանք է առաջացնում, քան թէ տղամարդկանցը: Հռոմէական օրէնքով ամուսինը մինչև անգամ իրաւունք ունէր սպանելու հարբեցող կնոջ:

Գինեմոլութիւնը պատկանում է անբուժելի հիւանդութիւնների կարգին. այդ պատճառով այդ ախտին ենթակա եղող անձնաւորութիւնները թէ եկեղեցու և թէ պետութեան օրէնքներով պէտք է զրկւին ամուսնանալու իրաւունքից: Եւ եթէ պատահում է, որ գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար տեղի են ունենում այդ տեսակ ամուսնութիւններ, առ-

ողջապահութեան տեսակէտից այդ ամուսնութիւնները պէտք է համարել լուծանելի և ապօրինի:

Ինչ որ վերաբերում է հոգեկան եւ ջղային հիւանդութիւններին, նրանց ազդեցութիւնը սերնդի առողջութեան վրայ այնքան ակներե է, որ նոյն իսկ հասարակ ժողովուրդը խուսափում և դատապարտում է այդ տեսակ ամուսնութիւնները. յայտնի է թէ ինչպէս խիստ է վերաբերում ժողովուրդը ամուսնական ընտրողութեան ժամանակ դէպի փեսացուի և մանաւանդ դէպի հարսնացուի հոգեկան և ջղային արատները: Այդ վերջին կէտը, այսինքն՝ դէպի հարսնացուի արատները ունեցած խստութիւնը, բացատրւում է նորանով, որ հոգեկան ու ջղային հիւանդութիւնները մօր կողմից աւելի չաճախ են փոխանցւում սերնդին, քան թէ հօր կողմից: Եւ այդ շատ հասկանալի է, եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ հայրը մասնակցում է միայն զաւակի բեղմնաւորութեան, մինչդեռ մայրը, բացի այդ մասնակցութիւնից, շարունակում է երկար ժամանակ իւր ազդեցութիւնը թէ յղութեան և թէ ստընտութեան շրջաններում:

Հոգեկան և ջղային հիւանդութիւնները, բացի նրանից որ խախտում են ընտանեկան կեանքի խաղաղութիւնը և բախտաւորութիւնը, միևնոյն ժամանակ, ինչպէս չիշեցինք, սարսափելի վնասակար ազդեցութիւն են գործում սերնդի առողջութեան վրայ: Այդ ազդեցութիւնը աւելի ևս սաստկանում

է, երբ այդ հիւանդութիւնները փոխանցւում են զաւակներին միաժամանակ թէ հօր և թէ մօր կողմից, ինչպէս որ այդ տեղի է ունենում արիւնակից ամուսնութիւնների դէպքում:

Ուշադրութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ հոգեկան ու ջղաջին հիւանդութիւնները փոխանցւելով սերնդին, ենթարկւում են զանազան փոփոխութիւնների: Այդպէս օրինակ. իստերիկայով հիւանդ ծնողների զաւակները, փոխանակ իստերիկայի, ենթարկւում են մեղամաղձութեան, ընկաւորութեան, խելացնորութեան: Խելացնոր ծնողներից կարող են ծնւել հոգեպէս առողջ, բայց ջղաջին խանգարմունքների ենթակա զաւակներ: Նոյն իսկ միեւնոյն հոգեկան և ջղաջին հիւանդութիւնն ունեցող զաւակներից ամեն մէկը կարող է ունենալ զանազան տեսակի հիւանդութիւն. մէկ որդին կարող է լինել իստերիկ, միւսը մեղամաղձոտ, երրորդը խելացնոր, չորրորդը անգամալոյծ և այլն և այլն. Մի խօսքով, բաւական է որ ծնողներից մէկն ու մէկը կամ երկուսը միասին ենթակա լինեն որեւիցէ հոգեկան կամ ջղաջին խանգարմունքի—և ահա նրանց սերնդի մէջ երևան են գալիս այդ հիւանդութիւնների բոլոր տեսակները. բացի սրանից, հոգեկան և ջղաջին հիւանդութիւնների ժառանգականութիւնը շատ անգամ կատարւում է ոչ թէ անմիջապէս ծնողների, այլ և հօր և մօր մերձաւոր արիւնակիցների կողմից: Այդ պատճառով մէկի ժառանգական յատկութիւն-

ները իմանալու համար հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել ոչ միայն նորա ծնողների, այլ և նորա մերձաւոր ազգականների առողջութեան վրայ:

Մի քանի գիտնականների վիճակագրական հետազոտութիւնից երևում է, որ հոգեկան ու ջղաջին հիւանդների 90⁰/₀-ը իրանց հիւանդութիւնը ստացել են ժառանգականութեան միջոցով. ¹⁾ Այդ թիւը արդէն ինքնըստինքեան բաւական է ցոյց տալու համար, թէ ինչ սարսափելի պատասխանատուութիւն են վերցնում իրենց խղճի վրայ այն անձինք, որոնք ենթակա լինելով այդ տեսակ հիւանդութիւնների՝ իրաւունք են համարում ամուսնանալու և սերունդ առաջացնելու: Այդ տեսակ անձնաւորութիւնները իրենք իրենց ձեռքով թշուառութեան և չարչարանքների դուռ են բաց անում իրենց զաւակների առաջ. մի դուռ, որ առաջնորդում է նրանց դէպի գերեզման և դէպի անխուսափելի կորուստ:

Բացի այն հիւանդութիւններից, որոնց մասին համառօտ կերպով յիշատակեցինք, կան և ուրիշ բազմաթիւ հիւանդութիւններ, որոնք եթէ բոլորովին էլ արգելք չեն ամուսնութեան համար, այնուամենայնիւ ցանկալի է խուսափել նրանցից: Այդ այն հի-

¹⁾ Այդ հիւանդութիւնների, ինչպէս և առհասարակ ժառանգականութեան մասին ընթերցողները կարող են աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալ մեր «Ժառանգականութիւն» վերնագրով չղաճից, որը տպւած է Մուրճ 1895, № 5:

ւանդութիւններն են, որոնք թէև ժառանգական չեն, բայց ազդում են ամուսինների առողջութեան և բախտաւորութեան վրայ: Ամուսնական կենսացութիւնը այդ հիւանդութիւնների շնորհիւ, փոխանակ բախտաւորութեան, դառնում է չարչարանքի և փոխադարձ ընդհարումների անսպառ աղբիւր: Մենք կանգ չենք առնում այդ հիւանդութիւնների վրայ, որովհետև այդ շատ հեռու կ'տանէր մեզ մեր յօդաւածի ծաւալից: Հոգեկան և ջղախի՛ն՝ ինչպէս և միւս ժառանգական հիւանդութիւնների վերաբերութեամբ թէ պետական օրէնսդրութիւնը և թէ եկեղեցական կանոնադրութիւնը չափազանց ներդասիտ (եթէ չասենք չափազանց անհոգ) են հանդիսացել: Մեր եկեղեցական օրէնքով միայն մի հիւանդութիւն՝ աչն է դիւահարութիւնը (խելացնորութիւն) ոչմիայն արգելառիթ պատճառ է համարւում ամուսնութեան համար, այլև այդ տեսակ հիւանդների արդէն կատարւած ամուսնութիւնը թոյլատրւում է լուծանել՝ իրաւունք տալով առողջ ամուսնին նոր ամուսնութիւն կատարելու: Ահա թէ ինչ է ասում այդ մասին Միխիթար Գօշը իւր ՌՇԾԲ յօդաւածում: Էթէ պատահի առն և կամ կնոջ դիւահարիլ, քննել արժան է. եթէ յառաջ քան զպսակն էր և ծածկեցաւ խաբէութեամբ ծնողացն կնոջն՝ ի տունս իւրեանց առցին մինչև բժշկեսցի և ապա դարձցի յայրն իւր եթէ կամեսցի այրն. ապա թէ ոչ կամեսցի, իշխան լիցի արձակել

զնա: Ապա թէ ի տան առն պատահի դիւահարիլ՝ այրն հոգասցէ մինչև բժշկեսցի. ապա թէ յետ եօթն ամի ոչ բժշկեսցի, իշխան լիցի այրն արձակել զնա և առցէ այլ կին... Նոյն դատաստան լիցի եթէ առն պատահի ախտն:

Այդ յօդաւածը, ինչքան էլ որ պակասաւոր լինի, նշանաւոր է նորանով, որ ցոյց է տալիս, թէ եկեղեցին սկզբունքով ոչ միայն ընդունում է առողջապահական պայմանների նշանակութիւնը ամուսնական օրինաւորութեան մասին, այլև իրաւացի է գտնում այդ պայմանների հակառակ կատարւած ամուսնութիւնները լուծանելի համարել: Այդ պատճառով ամեն մի բարենորոգութիւն, որը հիմնւած կը լինի գիտութեան մշակած օրէնքների և փորձերի վրայ, կարող է և պէտք է մուտք գործէ եկեղեցական օրէնսդրութեան մէջ:

Այն ամենից, ինչոր ասացինք ամուսնական առողջապահութեան մասին, երևում է, որ թէ եկեղեցական կանոնադրութիւնը, թէ պետական օրէնսդրութիւնը և թէ ժողովրդական աւանդութիւնը շատ թերի և անկատար են գիտութեան տեսական օրէնսդրութիւնը այդ բանը արդէն նկատել է և արդէն ձեռնամուխ է եղել նշանաւոր բարեփոխութիւնների, որոնք հիմնւած պէտք է լինին գլխաւորապէս առողջապահութեան և գիտութեան ցուցմունքների վրայ: Հարկաւոր է, որ եկեղեցին

ևս յետ չմնայ ժամանակի և կեանքի պահանջից և իւր բարձր հեղինակութեամբ դայ սրբազործելու աջն հիմունքները, որոնց նպատակն է պաշտպանել ապագայ սերունդը Ֆիզիկական և հոգեկան տանջանքներից, նպաստել մարդկային ցեղի կատարելագործութեան և բարելաւութեան:

Է.

Մեզ մնում է մի քանի խօսք ասել ամուսնական առողջապահութեան մի ուրիշ նշանաւոր պայմանի մասին, որը ահագին նշանակութիւն ունի թէ ամուսինների և թէ նրանց զաւակների առողջութեան համար: Այդ պայմանն է սէրը: Ամենքին յայտնի ճշմարտութիւն է, որ առանց սիրոյ չկայ և չէ կարող լինել ամուսնական երջանկութիւն: Բայց սէր ասելով չպէտք է հասկանալ միայն սեռական սիրոյ զգացմունքը: Ճշմարիտ է, սեռական զգացմունքը կազմում է սիրոյ գլխաւոր տարրը, նորա հիմքը, նորա ուղ և ծուծը, բայց միևնոյն ժամանակ սէրը չէ կարող կատարեալ լինել, եթէ այդ սեռական տարրը միացած չէ փոխադարձ յարգանքի, մոքի, զգացմունքների, գաղափարների և բնաւորութիւնների ներդաշնակութեան և համերաշխութեան հետ: Ահա այդ տեսակ սէրն է, որ կարող է հիմք լինել ամուսնական երջանկութեան և բախտաւորութեան համար: Ինչքան աւելի ստոր է մարդկանց մտաւոր զարգացումը, ինչքան աւելի նեղ է նրանց

աշխարհայեցողութիւնը, նրանց հոգեկան պահանջների սահմանը, այնքան աւելի պարզ և հասարակ է նրանց սէրը: Այդ է պատճառը, որ հասարակ գիւղացին աւելի յաճախ երջանիկ է լինում ամուսնութեան մէջ. գիւղացի տղամարդու և գիւղացի կնոջ աշխարհայեցողութիւնը և գաղափարները շատ քիչ են տարբերում կամ, աւելի ուղիղն ասած, ամենեւին չեն տարբերում իրարից. նորա համար էլ ամուսնական դժկամակութիւնները առիթ չունին այնտեղ զարգանալու. ընդհակառակը ինչքան աւելի քաղաքակրթւած է մի դասակարգ, ինչքան աւելի լայն և ընդարձակ են նորա մտաւոր և հոգեկան կեանքի սահմանները, այնքան բարդ և խստապահանջ է նաև նորա սէրը: Եւ այդ է գլխաւոր պատճառներից մէկը, որ քաղաքակրթւած դասակարգի մէջ ամուսնական երջանկութիւնը աւելի դժւար է ձեռք բերում:

Այդպէս ուրեմն, ամուսնական երջանկութեան գլխաւոր տարրը կազմում է սէրը, այն սէրը, որը բղխում է ամուսնացողների Ֆիզիկական և հոգեկան յատկութիւնների ներդաշնակութիւնից, որը չէ գնում և որը չէ վաճառում, որը չէ պայմանաւորում նիւթական և փառասիրական շահերով: Մատաղահաս և աղքատ օրիորդը շատ անգամ երևակայում է, որ կարող է սիրել և արդէն իսկ սիրում է 60 տարեկան հարուստ ծերունուն. բայց իսկապէս նա սիրում է միայն իւր փառասիրական

և նեղ եսական ձգտումները, որոնց յոյս ունի իրագործել հարուստ ամուսնի միջոցով: Նա ամուսնանում է ծերունու հետ և դառնում է կամ անբախտ կամ անառակ: Նոյնը պատահում է նաև տղամարդկանց հետ, որոնք ամուսնութեան խնդրում ղեկավարում են միմիայն դրամական և ուրիշ նիւթական շահերով:

Մի կողմ թողնելով այդ տեսակ ամուսնութիւնների բարոյական նշանակութիւնը, զուտ առողջապահական տեսակէտից ևս սէրը կազմում է ամուսնութեան գլխաւոր պայմաններից մէկը:

Սիրոյ բացակայութիւնը քայքայում է ամուսինների առողջութիւնը: Կատարելով իրենց ամուսնական պարտականութիւնը առանց այն զգացմունքի, որը բնական ոյժով մղում է ամուսիններին իրարու գիրկը, այդ տեսակ ամուսինները հարստահարում են իրենց կազմաճքը, զրգռում են ջղերը և, փոխանակ բաւականութեան, ստանում են միմիայն զգանք և ոյժերի ընդհանուր թուլութիւն: Ամենօրեայ փորձը ցոյց է տալիս, որ բռնի ամուսնացածները շատ շուտով թառամում են և մեծ մասամբ զոհ են դառնում վաղահաս մահւան:

Այդ տեսակ ամուսնութիւններից ծնւած զաւակները աչքի են ընկնում իրենց թոյլ և հիւանդոտ կազմաճքով, մտաւոր կարողութիւնների, կամքի և եռանդի անհաստատութեամբ: Ընդհակառակը սիրոյ վրայ հիմնւած ամուսնութիւններից առաջանում են աւելի առողջ, աւելի կայտառ և աւելի

երկարակեաց զաւակներ: Սորան լաւ ապացոյց կարող են համարել ապօրինի զաւակները կամ, ինչպէս ժողովուրդը անւանում է, պիճերը: Նրանք մեծ մասամբ լինում են աւելի դիմացկուն, աւելի առողջ և օժտւած աւելի մեծ մտաւոր ընդունակութիւններով. զուր չէ ժողովուրդը խելօքութեան և պիճութեան գաղափարները նոյնացնում և խելօք մարդուն պիճ անւանում: Պիճերը իրենց այդ առաւելութիւններով պարտական են այն հանգամանքին, որ նրանց ծնունդը մեծ մասամբ հետեւանք է ջերմ և անխառն սիրոյ: Թէ ինչ մեծ նշանակութիւն ունի սիրոյ ջերմութիւնը սերնդի առողջութեան վրայ, այդ յայտնի էր նաև հին հռոմէացիներին, որոնց մէջ առակի կարգ էր անցել այն համոզմունքը թէ „quo fervidius Venus—eo robustior 'proles“ (ինչքան աւելի տաք է սէրը, այնքան աւելի ուժեղ է մանուկը): Յայտնի է նաև, թէ ինչ ահագին դեր են կատարել ընդհանուր մարդկային պատմութեան մէջ ապօրինի զաւակներից մի քանիսը... Մի խօսքով, սէրը կազմում է ամուսնական առողջապահութեան գլխաւոր տարրերից մէկը. նա անհրաժեշտ է ոչ միայն ընտանեկան կեանքի, այլ և ամուսինների և նրանց սերնդի բարօրութեան համար: Նշանաւոր Ռընանը իւր ուսանողների խօսած ճառերից մէկում ասում է—«Մի պղծէք սէրը, որը բոլոր զգացմունքներից ամենափեհն է այս աշխարհի վրայ. նորանից է կախած

2429

մարդկութեան գոյութիւնը... Ես համոզւած եմ,
որ կը գայ ժամանակ, երբ կը փոխին ամուսնու-
թեան կրօնական և օրէնսդրական հիմունքները, բայց
կայ մի ճշմարտութիւն, որը յաւիտեան կը մնայ: Այդ
ճշմարտութիւնը այն արդիւնքն է, որը բղխում է
երկու սեռերի փոխադարձ միաւորութիւններից: Ամեն
մարդու սրբազան պարտականութիւնն է առանց
թեթեւամտութեան, խորին լրջութեամբ վերաբեր-
ւել դէպի այդ միաւորութիւնը, որ ամենանշանա-
ւոր տարրն է մարդկութեան ապագայի համար:»
Ռենանի յիշած այդ լուրջ վերաբերութիւնը կարող
է իրագործւել միայն այն ժամանակ, երբ ամուսնա-
կան ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան այն պա-
հանջների հիման վրայ, որը մշակել է և շարունա-
կում է մշակել գիտութիւնը՝ իրեն առաջնորդ ու-
նենալով բնութեան անխախտ և անսասան օրէնք-
ները: Եւ այդ ժամանակ է, որ ամուսնութիւնը
կը դառնայ աստուածադիր խորհուրդ, որի պատուի-
րանքն է «աճեցէք և բազմացարձք և լցէք գեր-
կիր»:

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԵԿ

Դիմել՝ Тифлисъ. Въ Редакцію „Мурчъ“.

Մ Ո Ւ Ր Ճ

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ-ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ր Ի

տարեկան բաժանորդագինն է 10 ռուբլի:

Ինչ ամսում և բաժանորդ գրելու լինեն—
կարելի է ստանալ յունևարի համարից:

Վաճառում է նաև անցած տարիների Մուրճը,
կազմած և չկազմած:

Դիմել՝ Тифлисъ. Въ Редакцію журнала МУРЧЪ.

1194
14

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0072399

